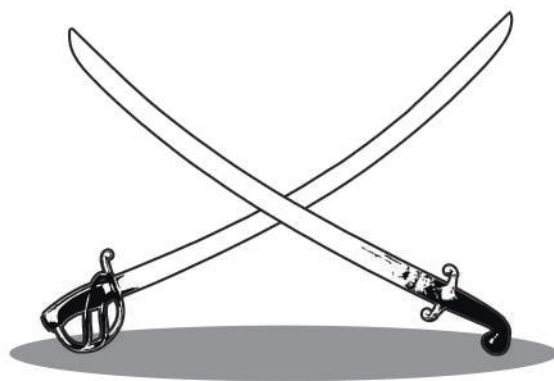

Глава VII

ПОЧЕТАК РАТА

Штампарија донек осам година и
успешно и стају
у Србији.
На год. 2 дук. у листу
и по год. 1
четири год. 30 гр. чаршавски.

За стране земље:
Аустрија (Београд) на годињу са пошта-
рским 10 ф. у сребру.
Русија на год. са по-
штарским 45 ерванка.

СРПСКЕ НОВИНЕ

Претплата се чини
Уграти дунавског истраживања
у Београду.

За отплату чини се од претплате
грам кут. 12 гр. чарш.
а послие на сваки кут. 4

Писма се примају свако које су
улазна.

ПРОКЛАМАЦИЈА МОМЕ ДРАГОМЕ НАРОДУ.

Скоро се навршује година дана, како су наша браћа у Босни и Херцеговини устаја на оружје, да се бране од небуздане самовоље и нечуженог насиља.

Патње њихове налазиле су ваља одзива у нашим братским грудима, а кад прошле године њихов вапај на ново испуни ваздух, објави Ја нашој Народној Скупштини, да ћу и сам у границама наших слабих сила настајати, да се пронађе успешан начин, којим би се коначно успокојили они крајеви, којих нам судбина не може бити равнодушна. Пошто Србија, рекох Ја, као непосредна суседна област, више него ико три и у моралном и у економном погледу од периодичних устанака њених становника, то је она заинтересована да се таквом стању једном за свагда крај учини.

Но како је у исто време Висока Порта, у договору са великим силама, узела дело умиривања у своје руке, искључујући свако друго суделовање, ми смо дужни бити очекивати са поштовањем и стрпљивом изодом оних покушаја, које су велике силе највише предузимале у корист наше патничке браће. Међу тим искуство, које се од неких образовано у души удруженог устајалог народа, најје му могло улити поверења, да мере, које Висока Порта предузима за њихово умиривање, дају довољно јемства против повратка, која их тако често на оружје нагоне. Јуначки бој продужио се и даље у Херцеговини, а крвави покољ и грозна свирепства била су, нарочито у Босни, на дневном реду. Докле смо ми очекивали крај овоме стању ствари на западној граници нашој, нов устанак народни павио је на Другој граници наше кнежевине. Бугарска је постала позорица таквих прзора пустоши и истребљивања, какве наш век не познаје. Иако муслиманског савезника пренесла су се са крвавих бојишта кроз све крајеве европске Турске, и провалила и у самом Цариграду, у врлиу салгу и проповедничка корана, који данас имају пресудан утицај на судбину народа у царевини.

Према овим појавама чини се да ће Србија изићи из тешког положаја, у коме се већ скоро годину дана налази.

Но и ако нам је положај несносан, ми нисмо ништа предузели што би могло великим силама и Високој Порти отежати дело умиривања. Напротив, влада Моја предузимала је све што је могло правдомирно и стипљиво и успокојити духова. Пробега нејач босанска привржена је и удаљена са знатним жртвама нашим; на границама нашим одржан је од стране наше примеран ред, а војска наша, која је у први мах на границу изашла била ради успокојења узнемиреног становништва, повраћена је још прошле јесени на своја огњишта. Све је у нашој мирној земљи пошло природним током; никаква повода није дат Порти Отоманској да против Србије предузима мере неповерења.

И при свем том влада Отоманска онако је стабилну нашу силном војском од ушћа Тимока до ушћа Дрине. Војска је турска заузела претећи положај према нама, а под њеним закрљем дивље хорде башибозука, Черкеза и Арнауца, потпомагане не ретко одасељима редовне војске, упадале су у нашу земљу, нападаше на мирне грађане, плаћале нам докове, одводиле стоку и грабиле друго имање, а за собом остављале пожар и убиства.

Браћо, година је дана скоро како ви трпите ове крваве приворе на својој Драгој земљи, коју су вам оцени скупом краљу откупили. Не само поједини срезови, но и читави окрузи погранични, морали су без одмора излетати на границу да своје имање откупе из руке рабоничких и да заштитивају живот својих породица. Узалуд су остајали коради, које је влада Моја чинила код отоманских власти, па и код саме Порта. Оружани напади нису престали, а војска турска и даље је држала Србију у опседаном стању, под којим се зауставно сваки трговачки обрт, престала свака привредна радња тако, да смо морали прибегавати ванредним мерама, да спасемо остатке народне привреде од крајње пропасте.

И ако нисмо у рату, ми подносимо све штетне последице рата. Само великој трпљивости вашој, само вашем поштовању закона и вашој послушности наредбама Мојих власти има се захваљити, што ви нисте досада дали задовољења вашим уређеним осећањима, вашем праведном гњеву према нападачима.

Усред овога тешкога положаја, може ли бити основане замерке, што је Моја влада, вршећи закључења Народне Скупштине, прикупљала средства потребна за одбрану овако угрожене безбедности земаљске? И опет је Порта Отоманска замарила Србију, што се усуђује да се за своју одбрану бриње, оној Србији, коју је она и принуђила, да неизмерним жртвама испуњава своју снагу, да напусти своја поља и огњишта, па да се ставља у стање самоодбране.

Браћо, не остављајући ни за један тренутак пута умерености и разлога, замерајући се вашим уређеним осећањима, Ја сам сагледано савестна гарантних сила, те и у својим и вашим грудима затварао одзив, који су изазивали ови, у образованом свету невањени, поштуци турски. Овај пут умерености нисам Ја ни онда оставио, кад је Порта у место да уклони узроке овоме стању ствари, нашла за добро, да потражи од Мене објашњење о мерама, које смо ми за одбрану своје земље морали предузимати. И тада, објаснив се скромно и предустредиво са сувереним двором, Ја изјавих готовост, да пошљем у Цариград нарочитог посланика, који би у договору с Портom потражио основу за трајно споразумљење између нас и царске владе. И шта ми-слате, каква пријам у Отоманске Порта нађе овај нови доказ Моје помирљивости? Докле је Порта Моју помирљиву понуду ћутањем прешла, турска војска почела се поним напорима упућивати нашим границама; дивље хорде башибозука, Черкеза и Арнауца почну се с нова примицати Србији; из дубине Азије дозивају се варварски Курди у намери, да се Србија преда пашу и ватри, да се њено благостање уништи, њен понос народни погаси и востиди. Не могући се оправдати пред светом за своју злочесту управу, Порта је очевидно наумила, да на Србију баца одговорност за грехе, за које је својим народима сама одговорна. Кад би nestало напредне Србије, чини јој се ваљало, да не би више било никакве земље на истоку, која би даду немогућност садашњег уређења у Турској самим својим бићем на светлост износила.

Браћо! Кад бисмо ми, и после оваких непријатељских поступака и намера турских, остали и даље на путу уздржљивости, наша умереност прешла би у слабост, наше ћутање у плашљивост, недостојно потомака Душанових и Милошевих. Но и ако је рат између Српског Народа и Отоманске Порта постао неизбежан, Ја сам опет оправно у Цариград представку, у којој сам означио и средство, којим би се побуњени народи на истоку умирли, а Србија изведена из тешког положаја, у који је без своје кривице запала. Захтевао сам да се са граница наших дигне турска војска са свима дивљим хордама, које су их поселе, и објавио сам влади Царској, да ће војска Српска, у име законите самоодбране, у име човечности и братских осећања, која нас вежу за нашу патничку браћу, да уђе у побуњене крајеве, да поврати мир, да их уреди на основима правде и једнакости без привремена на веројавноне разлике.

На Порти је сад да рекне своју судбоносу реч и да заустави проливање крви.
Срби војници! Ми не полазимо у овај рат гоњени чувствима мржње и дивље освете, него пронакнута неопходном потребом нашом и наше браће на истоку, потребом општега мира. Поносећи се лепим посланством просвете и слободе, које вам је бојим Промислом на истоку поверено, ступајте поуздано и смело напред, подижући своје оружје само против оних, који би нам на супрот стајали. Прелазећи границу знајте, да ми остајемо верни начелу целокупности отоманске царевине, докле нас год отпор царске војске не би принудио, да судбину оружја предамо изход наше свете ствари. Не заборављајте ни на један тренутак, да у преданима, у које идете, живе браћа ваша, која ће вас као своје изабавитеље раширеним рукама дочекати. Има тамо, истина, и таквих, који су нам се вером одавно отуђили, али су и они, по крви и језику права браћа наша. Ако вам се они успротиве с оружјем у руци, оружјем их сузбијајте, али чим га положите, штедите их, као и све друге противнике, и залагајте њихов живот, њихове породице, имање и веру. То је Моја тврда воља, а нама света дужност; то ће вам набавити поштовање просвећеног света, и убедити га, да сте у њему заслужили боље место. Нап је неврет чисто народан. Он мора затворити своје редове свима елементима социјалног прерата и веројавноне разлике. Ми не посмо собом прерат, ватру и опустошавање, но правду, ред и безбедност.

Странице штедите оним гостоудубље, које Србију додикује; поштујте границе суседне монархије и не дајте никаква основа неадекватности царско-крајевске владе, која је стекла права на нашу признателност, примивши хиљадама нејачки босанско-херцеговачке под своје крило, и законичних их од зме и глади.

Браћо! Пун поуздања у ваше родољубље и ваше војничке врлине, Ја ћу с вама и пред вама, а с нама ће наша храбра браћа Црногорци, под својим витешким вођем, Мојим братом књазом НИКОЛОМ, с нама ће наши дивни јунаци Херцеговци и наши многоступени шањенци Босански. Наши вредни браћа Бугари чекају на нас, а од слободоумља поносних Грца можемо очекивати, да не ће иза нас дуго заостати ти славни потоци Темечкогала и Бочариса.

Пођимо даље напред, моји дични јунаци, у име Свемоћнога Бога, свима народима праведнога оца, пођимо у име правде и једнакости!

На Делиграду 18. Јуна 1876 године.

МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ
КЊАЗ СРПСКИ

| Прокламација о почетку рата са Османском Империјом 18/30. јун 1876. године

На Делиграду, 18/20. јуна 1876, војсци је прочитана кнежева ратна прокламација и објављено је да ће српска војска прећи српско-турску границу рано ујутру 20. јуна/2. јула 1876. године.^[15]

Први топ, који је означио почетак рата, пукао је на Суповцу (општина Грејачка, срез Моравски, округ Алексиначки) у 4 и по сахата 20. јуна/2. јула, а истога дана су заузети Сеченица (Сечаница) и Дудалић (Дудалајци, после рата општина Крушачка, срез Добрички, округ Топлички).^[16]

Српска војска је у почетку напредовала на свим правцима. Међутим, Турци су брзо успели да зауставе офанзиву, пређу у контранапад за неколико дана поврате своје положаје и заузму Велики извор.

| Кнез Милан 29. јуна 1876. са београдског пристаништа креће на фронт

Зајечарска војска, која је до 4. јула појачана на око 15.000 бораца, извршила је од 6. до 11. јула неколико напада на непријатеља код Великог извора, али без успеха.

На осталим правцима борбе су се водиле око Беле Паланке, Бабине главе, Вукање и Јанкове клисуре, у долини Јужне Мораве.

Неуспех у великоизворској, бјељинској и белопаланачкој бици означио је крај српске офанзиве. После петнаестодневног ратовања било је јасно где леже узроци тих неуспеха. Увидело се да је Србија слабија од Турске и по квалитету оружја и по бројности и обучености војске. Наиме, српска народна војска, далеко је заостајала у односу на редовну турску војску. Није имала довољно искуства за рат: ненавикнута на дисциплину, неувежбана за брзе маршеве, маневре и јурише; није знала да се користи ватром нити да се заштити од непријатеља. Заузето земљиште лако је напуштала, а повлачење се

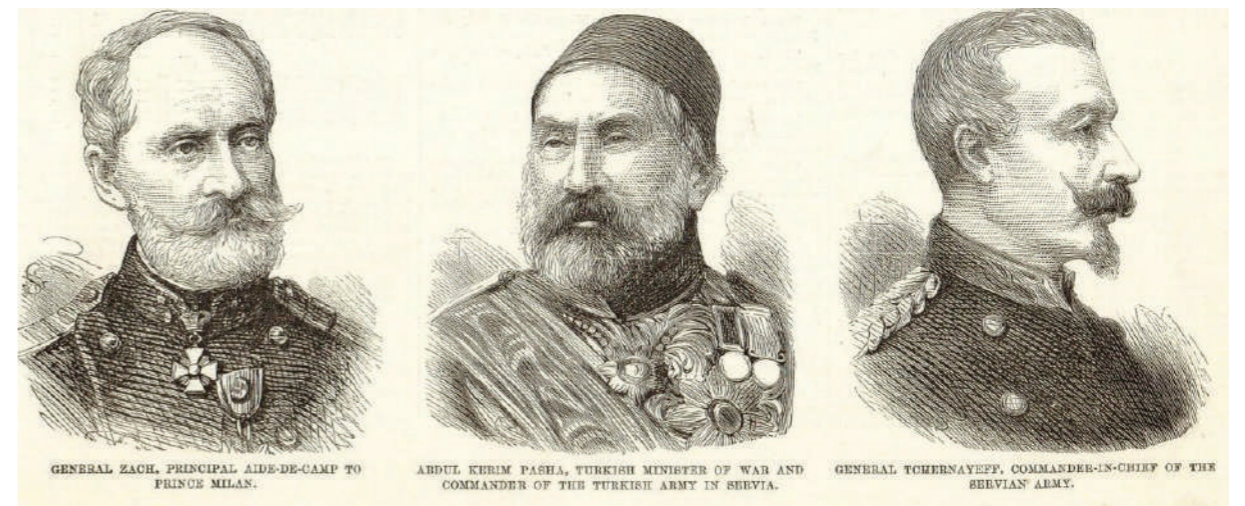

| Српске војсковође у српско-турском рату (Srbšti vůdcové v Srbsko-turecké válce). Aymon Schubert, A., Náklada i svojina Srbadije. Mit Vorbehalt des Nachdruckes H. Gerhart, 1876.

често претварало у панично бекство. Оскудевало се и у официрима. Руски официри, добровољци, нису разумели добро језик, нису познавали терен, нису имали искуства у руковођењу народном војском, а чинили су и тактичке грешке. Војници нису имали поверење у стране официре, а Врховна команда није имала довољно својих да их замени. Необучени војници нису хтели ићи напред док не би видели официре испред себе, а чим би официр погинуо, војници су губили присебност духа и повлачили се.

Неуспеху српске офанзиве поговарала је и политичка ситуација на Балкану и у Европи. Кнез Милан и његови сарадници разбили су илузију о српској ратној снази, као и заблуде о општем балканском устанку. Годинама се у Србији живело у уверењу да ће Балкан листом устати на оружје чим српска војска ступи у рат с Турском. Међутим, Балкан је остао миран. Неколико стотина бугарских добровољаца, који су прешли у Србију након гушења априлског устанка у Бугарској, по плану је требало да се врате преко границе и организују нови оружани устанак. Но, овај план је доживео потпуни фијаско.

Врховна команда српске војске извршила је реорганизацију војске и формирала четири корпуса, од 7. до 13. августа. Довршена су утврђивања у долини Мораве, нарочито

| Генерал српске војске Франтишек Александар Зах (1807—1892), министар војни и врховни командант турске војске у Србији Абдил Керим Паша (1807-1883) и главнокомандујући српске војске генерал Михаил Григоријевич Черњајев (1828—1898)

код Делиграда, Алексинца и Сокобање. И турска војска је прегруписана, боље организована и концентрисана у долини Мораве и према Зајечару и Књажевцу. У августу, септембру и октобру рат је наставаљен. Вођене су тешке борбе. Српска војска се нешто мало стабилизовала. Но, и поред тога, Турска је стално довлачила нова појачања и убацивала их у борбу. Када Турцима није пошло за руком да продру уз десну обалу Мораве, прешли су на њену леву обалу и наставили офанзивна дејства. Српска војска одбранила је Алексинац и однела велику победу на Шуматовцу 11/23. августа, али је у каснијим биткама

на Ђунису била принуђена на повлачење. Турско наступање у долини Велике Мораве, као и заузеће Књажевца и Зајечара, није се могло зауставити, па је уследила енергична дипломатска акција Русије. На поруку српске владе да спас лежи у брзом примирју, 30. октобра из Петрограда је стигао одговор да је Порти уручен руски ултиматум за примирје од шест недеља и прекид војних операција против Србије и Црне Горе у року од 48 часова. Турска влада дала је позитиван одговор већ сутрадан, 31. октобра. Примирје је ступило на снагу 1. новембра 1876. године. Велике силе су одредиле војну комисију која је од 12. новембра до 13. децембра одредила демаркациону линију и неутралну зону између српских и турских трупа. Примирје је истекло 20. децембра 1876. али је поново продужено.

| Топографска карта Јанкове Клисуре

Протокол о миру потписан је 16/28. фебруара 1877, а потврђен Ферманом од 18 Сафара 1294 - 20. фебруара/4. марта 1877. године. Српске власти су после мира *status quo ante bellum* поново ушле у Алексинац 23. фебруара/7. марта, а у Зајечар 26. фебруара/10. марта 1877. Велики извор, округ Црноречки и земљиште територије Тимочког корпуса Турци су напустили истог дана.

НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА

ХУМАНИТАРНА
ОРГАНИЗАЦИЈА
ГРАДИТЕЉИ МИРА

ПОКРОВИТЕЉ

МИНИСТАРСТВО ЗА РАД,
ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И
СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

ПАРТНЕРИ НА ПРОЈЕКТУ

ГРАД
КРУШЕВАЦ

НАРОДНИ МУЗЕЈ
КРУШЕВАЦ

ПРИЈАТЕЉИ ПРОЈЕКТА

САВЕЗ УДРУЖЕЊА
БОРАЦА
СРБИЈЕ

УДРУЖЕЊЕ
БОРАЦА
КОРДУНА

Издавач:

Хуманитарна организација
„ГРАДИТЕЉИ МИРА”

За издавача:

Верољуб СМИЉКОВИЋ

Текст, илустрације и

одабир фотографија:

Бранко БОГДАНОВИЋ

Лектор:

Љиљана КОРИЦА

Ликовни уредник:

Горан РАДОМИРОВИЋ

Припрема за штампу:

Urbanprint GROUP

Штампа:

Urbanprint GROUP

Тираж:

50 ПРИМЕРАКА

Издање „Крушевачки крај у
српско-турским ратовима
- Креветска битка” је
реализовано као пратећи
каталог истоимене ликовне
изложбе одржане у Крушевцу
у сусрет стопедестогодишњици
Првог српско - турског рата

Покровитељ пројекта:

Министарство за рад,
запошљавање, борачка и
социјална питања
Републике Србије

Партнери на пројекту:

Град Крушевац и
Народни музеј Крушевац

Пријатељи пројекта:

Савез удружења бораца Србије
Удружење бораца Кордуна

У Крушевцу,
2025. године